

Szekszárdi mise

I.

1896. augusztus 2-án Séner János nyugalmazott pénztárnok, a szekszárdi dalárda egykori karnagya, a reggeli vonattal Budapestre utazott.

Erre a fiatalabb embernek különös fáradságot nem jelentő, de az ő korában már kimerítőnek ígérkező utazásra egy levél készítette, melyet két napja vett kézhez. A levélben foglaltak azzal a reménnyel kecsegtették, hogy annyi hiábavaló kutatás után végre megszerezheti — illetve visszaszerezheti — Liszt Ferenc Szekszárdi miséjének partitúráját, s ezáltal kézzelfogható közelségbe kerül évek óta dédelgetett tervének megvalósításához: a mise 1870 őszére kitűzött, de akkor különböző okokból elmaradt bemutatójának megtartásához — méghozzá ott, ahová a nagy zeneköltő maga szánta: a szekszárdi újvárosi templomban. Ennek érdekében ugyan Sénernek vissza kell lépnie a dalárdába, mellyel mintegy húsz éve minden kapcsolatot megszakított, és rávennie az új tagokat (a régiek közül már egy sem él), akik sem őt, sem a dalárda alapításában és négy évtizedes vezetésében kifejtett érdemeit nem ismerik, hogy vállalják e korántsem könnyű mű betanulását, de Séner ezt tartotta a kisebb akadálynak. Hiszen ez az esztendő nemcsak Magyarország ezeréves fennállásának ünnepe, hanem egyszersmind Liszt Ferenc halálának tizedik évfordulója is — volna-e méltóbb tisztelgés a szekszárdi dalárda részéről a legnagyobb magyar zeneszerző emléke előtt, mint az ő Szekszárdnak szentelt, az újvárosi templom felavatására írott művének megszólaltatása? Annak idején ugyan ez a dalárda — Séner máig nem múló szegényére — alkalmatlannak bizonyult ily magasrendű zenemű előadására, de ma már bizonyosan megbirkóznék vele. Schröderné levele július 31-én érkezett — ezen a gyászos emlékezetű napon hunyt el Liszt Ferenc —, s a dátumok ily csodálatos egybeesésében Séner égi jelet látott: most sikerrel kell járnia, bár az asszony fogalmazásából nem derült ki egyértelműen, hogy valóban birtokában van-e a keresett partitúrának.

A levél, amely kerekdedségüket — feltehetőleg papírra vetőjükhöz hasonlatosan — épp elveszíteni kezdő, reszketeg betűkkel íródott, az alábbiakat tartalmazta:

Tisztelt Uram!

Istenben megboldogult férjemnek címzett levelét bátorkodtam felbontani, miért is elnézését kérem, de talán megbocsátja nékem ezen indiscretiot, ha tudomására hozom, hogy drága halottam utolsó akaratát teljesítettem általa.

Elhunyt hitvesem ugyanis, midőn szenvedései fokozódásából végórájának közeledtére következtetett, engem — mint mellette minden körülmények közepe kitartó és néki holta után is engedelmeskedni kész feleségét — bízott meg azzal, hogy függőben maradt üzleti ügyeit elrendezzem, és nevének tisztaságát életem végéig fenntartsam.

Szerény üzletünket feledhetetlen emlékezetű párom még betegsége kezde-

tén felszámolta, de a hátramaradott és a közönség érdektelensége miatt eladhatatlannak bizonyult áruk tömkelegében, melyeket lakásom egyik száraz és rágcáslóktól védett helyiségében tárolok, tudomásom szerint Liszt úrnak né-mely compositioi is megtalálhatnak, köztük az Ön által keresett Messe Szexar-dique, de erről, sajnos, szemeim megromlása miatt magam nem győződhetem meg. Ám ha Ön nem sajnálja a fáradságot, hogy Budapestre felutazván, engem lakásomon fölkeressen, állok rendelkezésére, és Ön az áruban szabadon válo-gatva kikeresheti fent nevezett zeneművet.

Alázatos szolgája

özvegy Schröder Gusztávné

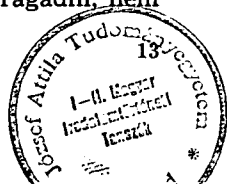
Halvány reménységű, de Séner János számára talán az utolsó, és ráadásul ama nevezetes napon csillant meg — így hát Séner elszánta magát, és bement a városba telegrafálni.

A sors játéka folytán az ő élete és a nagy Liszté egyébként is bámulatos egyezéseket mutatott. Mindketten 1811 októberében születtek, csak Séner két nappal később: 25-én — talán ez volna az oka, hogy az ő pályája annyira más-ként alakult? —, s mindkettejük apja gazdatiszt volt; igaz, Schéner Ferenc — Liszt Ádámmal ellentétben — sohasem ambicionálta fiának zenei kiképzeteté-sét, holott a kis Hans is igen korán jelét adta e téren kiemelkedő képességei-nek — nyolcéves korában napok alatt tanult meg hegedülni egy kiöregedett és kegyelemből befogadtatván a pajtájukban haldokló cigányprímástól —, de végül is be kellett érnie a számára kiszabott sorssal: jegyzőséggel a vármegyén s a műkedvelés akkortájt leginkább hazafiasnak számító formájával: a dalár-dai tevékenységgel.

Sokáig nem is vágyott többre. Életét betöltötték a politikai harcok és az esti közös éneklések, s ami a legfőbb: a magyarrá válás folyamata, amely előbb nevének írásmódját, majd beszédét változtatta meg, s végül a politikai néze-teit, melyek negyvennyolcban aztán a pákozdi csataterre vezették, ahol egy-serre kezdődött meg és fejeződött be számára a szabadságháború.

Liszt Ferenc először 1846 őszén látogatott Szekszárdra, Augusz báró ven-dégeként. Séner ez alkalommal nem hallhatta a hírhedett zongoravirtuózt, mert édesanyja betegsége és halála elszólította a városból, s október 18-án — Liszt első szekszárdi hangversenyének napján — déli 12 óraker talán ugyanabban a pillanatban koppant meg az első rög a tüdővészben elhunyt Petrits Mária kopor-sóján a tolnai sváb temetőben, amikor Liszt Ferenc csontos, vékony ujjai a billentyűkre csaptak. Séner János büntudattal elegy türelmetlenséggel gondolt arra, hogy ha most lóra szállhatna, még elérné a koncert második részét —, ám a sírások kínos lassúsággal dolgoztak, s amikor a borralalóval a zsebük-ben, végre elindultak a kocsmába, Séner apja továbbra sem mozdult a sír mellől, és Séner Jánosnak ott kellett maradnia vele a szemerkélő esőben, mi-közben a vármegyeháza dísztermében a Puritánok-fantázia futamai viharzot-tak. Hosszú idő elteltével mozdult meg Schéner Ferenc, és fia támogató karját elhárítva, lehajolt a sírhoz, fölvetett egy apró rögöt, és mintha ostya volna, a nyelvére tette. A fiú megremegett és sírva fakadt, és zokogás közben egyre erősebben érezte, hogy könnyei — bármennyire szerette is édesanyját — nem az elhunytnak szólnak, hanem a véle együtt sírba szállt ambícióknak, mert a temetés és a Liszt-koncert egybeesése ezt példázta a számára.

1865-ben, Liszt második látogatásakor, már Séner János vezényelte a dalár-dát, midőn a mester köszöntésére az Augusz kúria elé vonultak. A Himnuszt, a Hűzd rá, cigány és a Szent érzet című kórusműveket adták elő, utána az abbé az ablakhoz toltatta a zongorát, és Reményivel egyik rapszodiáját, ve-jével, Bülowval a Rákóczi-induló négykezes változatát játszotta vizionásul. Sé-ner, aki először hallotta Lisztet, lenyűgözte a nagy művész virtuozitása, ugyan-akkor csalódást is érzett — valami mást, valami mélyebbet várt ő tőle ezen a fenséges estén, melyet a fáklyák hullámlása a mennyekbe készült ragadni, nem

ezt a felszínes csillogást — ámbár, igaz, mi mást is nyújthatott volna Liszt az ő műveletlen s csak a nevéért és magyar voltaért lelkesülő szekszárdi közönségének?

Az ezen estét követő napok egyikén vitte el Sénerhez Lisztet Augusz báró, és ekkor nyílt alkalmá arra, hogy Reményi, Plotényi és Kristofek társaságában Beethoven F-dúr vonósnégyesét játssza a nagy mester előtt. A gondokára és a kották tömegére Reményi figyelt fel, s megállapítván, hogy éppen elegendő vannak egy kvartett megszólaltatásához, ő javasolta a házimuzsikát, amire az abbé szórakozottan bólintott. Sénernek minden erejét össze kellett szednie, hogy a megtiszteltetés és a nagy lehetőség keltette szédülést legyőzze. De a rögtönzött hangversenyen végül is — ezt tudta, érezte! — sikerült méltó partnernek lennie a nagy Reményi, Plotényi s az akkor ígéretes tehetségként induló, de később a vidéki élet mocsarába süllyedt Kristofek mellett. Az abbé türelmesen végighallgatta a Beethoven-művet, aztán udvariasan megköszönte a kapott műélvezetet, Sénernek külön is a szíves vendéglátást, és már búcsúzott is, anélkül, hogy beszélgetést kezdeményezett volna. Séner ott maradt kiegészített és üres szívvel, felzaklatva és kielégítetlenül, s csalódásánál csak a szegényérzete volt nagyobb — hiszen magában ő már készítgette a beszédfordulatot, amelyvel majd rátér saját szerzeményeire, és haragudott Auguszra, mert nem segített ebben neki, és bizonyára a látogatás előtt sem hozta szóba hírneves vendége előtt a kis vidéki hivatalnok ambícióit, — aztán meg már azért szégyellte magát, mert egyáltalán reménykedett a nagy Liszt figyelmének feléje fordulásában. Honnan is sejthette volna ő, milyen nagy dolog az itt, Szekszárdon, hogy valaki lapról játssza Beethovent — ő, aki a világ legnagyobb előadóművészeinek hallatán is csak udvariasságból mondhat dicséretet, lévén mindazok hozzá képest porszemek.

Az 1870-ik évi templomszentelés előkészítésében Séner ismét teljes lelkesedéssel vett részt. De ezúttal még súlyosabb kudarc érte — a dalárda, melynek tagjai többsége kottát olvasni sem tudott, az ő minden kétségbeesett próbálkozása ellenére sem volt képes arra a szintre emelkedni, amely a Liszt-mise előadását — akármily közepszerű hangzásban — lehetővé tette volna. Sénertől visszavették a partitúrát, és a megbízást átadták a budaiaknak, s ha a francia és olasz események — III. Napóleon és a pápai állam bukása — miatt maga az avatás is el nem marad, Séner talán nem is élte volna túl a szégyent. Így sem mert sem Liszt, sem Augusz báró szeme elé kerülni, s a dalárdát is csak az abbé távozása után hívta össze újra. Ekkor tartott beszédében tanulásra szólította fel a tagokat, nem is annyira az őket ért megaláztatásra, mint inkább a haladásra, a körülmények megváltozására s az ebből eredő új követelményekre hivatkozva. A reformkorban vagy az önkényuralom idején — fejtegette — a dalárdák valóban megelégedhettek a kiműveletlen, de minden ízében magyar muzsika s ezáltal a nemzeti érzés ápolásával, de 1867 óta — mikor is a magyar nemzetnek legalapvetőbb jogai visszanyerésével lehetősége nyílt a haladottabb nemzetek sorába emelkednie, mind ipara, mezőgazdasága, mind pedig kultúrája tekintetében — ez már nem elegendő. A dalárdisták többsége már ekkor felzúdult, hát még amikor arról kezdett beszélni, hogy ideje lenne a külhoni klasszikusok — Bach, Beethoven, Mendelsohn sat. — művei, legalábbis a könnyebbek közül némelyeket elsajátítani. — Német voltál, és az is maradtál! — ugrott fel Halász, s a többiek zajosan helyeseltek. Arra már nem is volt módja, hogy a magyarságát büszkén vállaló Lisztre, illetve az őket a Liszt-mise által elszenvedett kudarcra hivatkozhassek. A huszonötből öten álltak melléje, s ez vezetett a későbbi szakadáshoz. Ez az öt férfiú, név szerint Schönér István, Gerenday Lajos, Jeszenszky Ákos, Szandtner Antal és Rüll Lajos vállalkozott 1874-ben Séner férfikari rekviemjének előadására, amelyet Séner maga — ha nem is teljes őszinteséggel — csak mint a Liszt-műre való előkészületet igyekezett feltüntetni. A rekviemnek a belvárosi templomban végbement bemuta-

tója sikerrel járt, egy véletlenül Szekszárdon tartózkodó, zeneértő zszurnaliszta révén még a fővárosi lapok is tudomást szereztek róla, de — amit Séner remélt — a dalárdát nem sikerült többé a vezetése alá vonnia, a tőle elszakadt dalárdisták az igazi magyar stílus ápolása címén egyre inkább cigányzenés, mulatozó társasággá alakultak át, s köztük a rohamosan öregedő s mindig is kicsit puritán Séner már akkor sem érezhette volna jól magát, ha visszafogadták volna.

De az igazi csapás mégsem az ő részükről érte. Néhány hónappal rekviemjének előadása után hozzájutott Liszt Ferenc férfikari rekviemjének partitúrájához, melyet — bár Liszt műve keletkezett korábban (1868-ban) — addig hírből sem ismert. A Liszt-műben egymásután fedezett fel az övével rokon motívumokat, de a hasonlóságok ellenére is összemérhetetlenül külön megformálásban. Szinte ugyanaz a négy-öt hangból álló hangsor — s a végeredmény mégis mennyire más! Bizony, be kell látnia, az ő munkája fércmű, ha a nagy Liszt fenséges alkotása mellé állítják. Ez így van, s még az sem vigasztalhatta, hogy az abbé egy egészen bizonyosan tőle, pontosabban az ő Szent erzet című kórusművéből származó dallamtöredéket is felhasználó rekviemjében, mely valószínűleg ama emlékezetes 1865-ik évi estén ragadt meg a fülében.

Séner hetekig gyötrődött, a gyűlölet és irigység fenevadjaival viaskodva, melyek szétmarcangolták a szívet, és mocskos karmaikkal felszántották az agyát, mígnem sorsfordító elhatározásáig eljutott: kéri amúgy is esedékes nyugállományba helyezését, és szülőjébe visszavonulva hátralevő éveit a zene-költő-óriás Liszt Ferenc művészetének tanulmányozásával fogja eltölteni. Ez a gondolat csak csírájában volt penitenciafélének tekinthető. Az önmagával és a világgal megbékélt Séner, hogy istenhitét el ne veszítse, kudarcos, de a fenséges Liszttel párhuzamos pályán induló életében inkább volt kész a Kiválasztott szolgálataira való elrendelést látni, mintsem hogy az Úr gúnykacaját kelljen kihallania belőle, ki őt — bár silány sorsra szánta — a nagyság benne is meglevő, de másban megvalósuló jeleivel kicsúfolta volna, alantas komédiát játszatván véle — mintegy kacagtató közjátékként egy hatalmas dráma szüneteiben.

Több mint húsz estendeje élt már kis szülőjének lakhatóvá alakított prés-házában, egyre magányosabban és egyre szegényebben, mert a csekély nyugdíj melletti egyetlen jövedelmi forrása, a szőlő nagy károkat szenvedett a kilencvenes évek elején Szekszárdot is elérő filoxerától, melynek munkáját az ugyanezen években pusztító jégverések már csak betetézni tudták. Utóbb már nap-szamosokat sem fogadhatott, — élt hát, ahogy tudott, bezárkózva a kották, Liszt Ferencről szóló könyvek és megmaradt hangszerei közé, folyton készülve valamire — hogy mire, maga sem tudta; nagyralátó álmai kivitelezhető tervek híján egymásba torlódtak, színes kavargásuk alaktalan szürke masszává folyt össze — mindaddig, amíg a Szekszárdi mise bemutatásának gondolata fel nem bukkant és meg nem gyökeredett benne.

A vonat a menetrend szerint 7 óra 49 perckor indult, de Séner hat óra után nem sokkal már kint volt az állomáson. A fülledt éjszaka elviselhetetlenül forró napot ígért, ezért, beülvén egy harmadik osztályú vagonba, az ablak mellett foglalt helyet, és miután álmatlanul töltötte az éjszakát — legalább százszor újraolvastva Schröderné levelét —, nyomban elszenderedett. Azt sem vette észre, hogy a vonat lassan megtelik, csak a mozdony erős rándításától riadt fel, amikor a horvát ágyúk eldőrdültek, és belőle önkéntelenül felszakadt a kiáltás: „Testvérek, ne lőjetek! Nekem is horvát volt az anyám...” Zavar-tan pislogott, míg az ellenséges szuronyok csillogása megállapodott a vasutas indítótárcsáján — onnan tűzött szemébe a nap —, és elővette a zsebkendőjét, hogy megtörölje veritékes arcát.

II.

A vonat késés nélkül, pontosan 13 óra 45 perckor futott be a Déli pályaudvarra. Séner bérkocsit fogadott, és Schröderné lakására hajtatott. Az özvegy egy tíz-tizenöt éve épült, négyemeletes, gipszfigurákkal ékesített homlokzatú bérházban lakott, amelyről az előkelőség látszatával együtt már kezdett leválni a megsötétedett, repedező vakolat. Schröderné csak többszöri csengetésre került elő, és sebtében megtörölt, mosogatólétől kivörösödött kezét kézcsokra nyújtva, rikoltozva mentegetőzött, amit Séner zavartan viszonzott, s bár az asszonynak nemcsak a hangja, hanem az ő szájmozgását követő tekintete is nagyothalásra utalt, Séner mégsem tudta rászánni magát, hogy orditozzék a kihalt függőfolyosón. Schröderné bevezette a lakásba, leültette a szalonban, melynek falán világos foltok jelezték a szükségből eladott képek hiányát, aztán szabadkozva magára hagyta, és kis idő múltán egy tálca aprósüteménnyel tért vissza, s közben kopott háziköntösét is erős naftalinszagot árasztó gyászruhára cserélte. Séner aznap még nem evett egy falatot sem, mégis restellt a süteményhez nyúlni, látván, hogy a tálca a gondos elrendezés ellenére is félig üres, és igyekezett rögtön a tárgyra térni, hogy mielőbb szabaduljon a kínos helyzetből. Ugyanakkor az is megfordult a fejében, hogy Schröderné bizonyára megpróbál minél nagyobb hasznot húzni a látogatásából, és érezte, hogy nem lesz ereje alkudozni az özvegygel.

— Ó, igen — mondta Schröderné, és felállt. — Parancsoljon! Ön, szekszárdi lévén, bizonyára többet tud a pécsi löporrobbanásról, mint amit a fővárosi lapok megírtak. Igaz, hogy kétszáz halott...? — Az asszony, míg ezeket mondta, bátortalanul visszaereszkedett a karosszékebe, de hogy Séner állva maradt, ismét felemelkedett, és a szomszéd szoba felé mutatott: — Arra tessék!

— Bocsásson meg, három napja nem volt újság a kezemben — mondta Séner, és az özvegy megörült, hogy sikerült szóra bírnia.

— Akkor talán arról sem értesült, hogy ezzel egyidőben itt Budapesten is szerencsétlenség történt. Ugyanis kigyulladt a központi vásárcsarnok...

— Nem — szakította félbe Séner, alig palástolva türelmetlenségét. „Csak már a kezemből lenne!” — gondolta, és szándékosan nem figyelt az özvegy társalgást kezdeményező erőlködésére.

Átmentek egy teljesen üres és hónapok óta takarítatlan szobán, majd egy kamrafélébe jutottak, melyben halomra hányva heverték a kották, oly rendetlenségben, mintha éppen most zuhantak volna le polcaikról. De polc nem volt a kamrában, csak az elpiszkolódott, dohos papírtömeg, amelyre egyetlen magasan levő, keskeny szellőzőablak vetett világot. Séner megvárta, míg magára marad, akkor ingujjra vetkőzött — kibírhatatlan hőség volt a kamrában —, és munkához látott. Izgalmában elszorult a torka, és reszkető kezekkel mélyen beletúrt a kottahalomba, mintha azt remélte volna, hogy rögtön a hön áhított partitúráját emeli ki belőle. De ettől a pillanattól kezdve a szerencse hátat fordított neki. Rózsavölgyi, Egressy, Simonffy és más, egykor divatos nótaszerzők füzetei kerültek elő a papirosrétegekből, s hogy ezeket félrehajította, Ries Eszdúr zongoraversenye és Czerny etűdjei. Séner kivörösödött, egész testét előntötte a verejték, és már a rosszullet kerülgette, amikor felocsúdott, és felhagyván a kapkodással, fölegyenesedett, hogy kifújja magát és átgondolja a további kutatást. Elhatározta, hogy rendszeresen fogja átvizsgálni ezt a zenei szemétdombot, melynek mélyén — a csillogó üvegcserepek és színüket vesztett, tarka rongyok között — mégiscsak ott kell lapulnia néhány igazgyöngynek is. Liszt-műre ezután sem akadt, de talált egy Schubert-dalokat tartalmazó kiadványt, Paganini Caprice-ait (köztük a híres La Campanellát), Wagnertől a Tannhäuser-nyitány zongorakivonatát, Chopin-keringőket — csupa olyan kompozíciót, ami az ő kottatárában is megvolt, csak Liszt, és éppen Liszt Ferenc alkotásainak nem akadt nyomára közöttük. Már-már feladta a reményt, amikor rátalált a Rákóczi-induló Lisztől származó négykezes átíratára (amit az abbé a vejevel

1865-ben eljátszott az öt ünneplő szekszárdiaknak), s ezzel be is kellett fejeznie a keresést — elfogytak a kották. „Becsapott” — gondolta Séner, és majdnem elsírta magát tehetetlen dühében. „Az aljas, pénzsóvár vénasszony! Képes volt Szekszárdról idecsalni, hogy rámsózza a kacatjait!” — Belerúgott a papírhalomba, és az ajtókat csapkodva maga után, kicsörtetett a szalonba.

Schröderné közben az utolsó morzsáig elpusztította a süteményt, és fel- eszmélvén éppen ki akarta vinni az üres tálcat, amikor Séner berontott hozzá. Schröderné, látogatója rákvörösrre gyulladt arcát meglátva, riadtan emelkedett fel a székéről.

— Nos, megtalálta? — tette fel ijedt, s ezúttal egészen halk hangon a számára is nyilvánvalóan felesleges kérdést, miközben lába megbicsaklott, és az asztal szélébe kellett kapaszkodnia, hogy el ne essen.

Séner ránézett, és hirtelen olyan kimerültség fogta el, hogy csak nagy erőfeszítéssel tudott válaszolni.

— Nem, asszonyom, sajnos, nem.

— Bocssáson meg! — suttogta az özvegy. — Kérem, higgye el, én igazán . . .

— De azért találtam egyet-mást, aminek hasznát vehetem — vágott közbe Séner, és visszament a kamrába. Felvett a földről néhány kottát, meg sem nézve, miféleképpen, és kivitte a szalonba. — Ezeket elvinném. Mit kér értük?

— Semmit — felelt az özvegy sietve. — Fogadja el őket kárpótlásul a csalódásért, és bocssáson meg, amiért . . .

— Nem — mondta Séner határozottan. Kivette a zsebéből a tárcáját, és az asztalra üritette. Mindössze annyi pénzt hagyott benne, amennyit az ebédre és a visszaútra elégnek vélt. Schröderné tágra nyílt szemmel bámulta a pénzt, de nem nyúlt hozzá, csak a fejét ingatta, képtelen lévén megszólalni és elmozdulni a helyéről. Séner mélyen meghajolt az özvegy elé, és a kottákkal a hóna alatt elindult kifelé. A függőfolyosón megállt, előhalászta a zsebkendőjét, hogy megtörölje az arcát, de ekkor meghallotta bentről az özvegy hangos zokogását, és a zsebkendőt elejtve, sietve megindult lefelé. Mire leért, egész testében remegett a felindultságtól, amely mind inkább elhatalmasodott rajta; sírás fojtogatta, és meg kellett állnia a sötét kapualjban, hogy összeszedje magát. Szűrni kezdett a szíve, összegörnyedt a fájdalomtól, és néhány pillanatig arra gondolt, bárcsak meghalna itt, ebben a macskahúgszagú kapualjban, hogy ne kelljen kudarcokkal teli élete emlékei közé visszatérnie a filoxerától haldokló szőlőbe, a megroggyant fedelű présház penészes szobáiba. Végre nagy nehezen erőt vett magán, és kilépett a vakító délutáni fényben úszó utcára.

III.

A vihar délután öt órakor kezdődött, és Séner Jánost a Millenniumi Kiállítás közelében érte, alig néhány lépésre a Godard-féle ballon captif gépházától.

A ballon captif kipróbálására Sénert újdonsült ismerőse, Palóczy Lipót zszurnaliszta beszélte rá, akinek asztalához a Fehér Galambban a véletlen szélszéye vezette, s aki az ebédleöblítő két-három nagyfröccs utáni szívélyes hangulatban lévén, beszélgetést kezdeményezett vele, s megtudván, hogy Séner ezernyolcszáznegyvennyolc óta nem járt a fővárosban (s akkor is a súlyos sebesülésétől hagnyázás állapotban), fellelkesült, és nyomban felajánlotta neki, hogy a hajóindulásig hátralevő hat órában megmutatja a fél évszázad alatt óriásit fejlődött város főbb nevezetességeit, s köztük is első helyen az Ezredévi Kiállítást, melynek ő igen alapos ismerője. Igaz, magának a kiállításnak a megtekintése is napokat, mit napokat, heteket venne igénybe, ha igazi alaposágra törekednénk, de egy általános benyomás megszerzéséhez órák is elegendők lesznek, különösen, ha mindenekelőtt egy átfogó pillantást vetünk az egészre. S erre — magyarázta Palóczy már az utcán — kiváló lehetőséget nyújt a pá-

rizsi Godard mérnök különleges ballon captifja, melyet kötélén bocsátanak fel biztonságos magasságba, ahonnan csekély díjazás ellenében a kiállítás és egész Budapest gyönyörűséges panorámája megcsodálható, s mellesleg minden különösebb veszélyeztetés nélkül.

Sénert vonzotta a repülés rendkívülinek ígérkező élménye, és hagyta magát vezetetni Palóczy Lipóttól, annak ellenére, hogy a zsurnaliszta éles hangja, heves gesztikulálása és túlon túl világos színekből összetevődő ruházata sértette az ő méltóságteljesen lassú mozdulatokhoz és meleg barna árnyalatokhoz szokott reformkori ízlését, s emiatt valami sátánit sejtett elővillanni a zsurnaliszta nyápic alakjából, és hasztalan próbálta magában legyűrni a vidéki ember eredendő bizalmatlanságát és gyanakvását.

— A kiállításnak a törvényhozás által meghatározott célja bizonyára ismeretes ön előtt — mondta Palóczy, miközben beszálltak a ballon captif kosarába —: magyar hazánk szellemi és közgazdasági viszonyainak és haladásának föl-tüntetése Magyarország fennállásának ezeréves ünnepe alkalmából, különös tekintettel a haza történeti fejlődésére. A nemzet a nagy népek történetében is ritka lélekemelő alkalomból vissza akart tekinteni múltjára, és látni akarta jelenének hű képét, hogy gyönyörködjek benne, és erőt merítsen a jövőre. Felhalmozni országa szívében a dicsőséges múlt fennmaradt tanújeleit, honfenn-tartó fegyvereit és harci lobogóit, melyekkel évszázadokon át védte a nyugati kultúrát Kelet hatalma, a biztos megsemmisülés ellen; és felhalmozni a jelen békés munkájának eredményét, hogy meggyőzzön mindenkit arról, hogy meg-értette az idők szavát, és kész is, képes is hivatását a kultúrnemzetek körében betölteni. Ennek megfelelően oszlik a kiállítás két főcsoportra: a történeti és jelenkori kiállításra.

A fojtogató hőségétől terhes délutáni órában a kiállítás meggyérült számú látogatói a felüdülést ígérő vendéglátó helyekre húzódtak, s így az egyébként 12—14 személy befogadására képes ballon captifnak rajtuk kívül nem volt utasa, holott kicsit följebb érve, enyhült a forróság, és a szabadabb légmozgás kellemes hűvösséggel lengte körül a két vállalkozó szellemű férfiút.

Palóczy kihajolt a kosárból, és széles mozdulattal körbematutott.

— Nos hát. Sénér úr, fönt vagyunk a levegőben. Nagyszerű látvány tárul szemünk elé. Előttünk a csodaszép világvárossá fejlődő Budapest. Éppen alattunk egy sereg gyönyörű villa, a pompás, sugáregyenes Andrassy út szép palotáival. Jól látható innen az Ezredévi Kiállítás impozáns főbejárata, s előtte egyik oldalról a nagyszerű, új Múcsarnok, másik oldalról a Feszty-körkép épülete. Jeles festőművészeinknek a magyarok bejövételét és a szláv hadakon aratott diadalát bemutató, lenyűgöző hatású alkotására külön is felhívom a figyelmét, s ha marad a kiállítás megtekintése után egy csekély időnk, azt minden-képpen érdemes lesz e művészileg tán fogyatékos, de a magyar faj magasrend-ségét mégis meggyőző erővel hirdető látványosságra áldoznunk.

Nemde, ön sem tud betelni a bűvös látvánnyal, amely most még széle-sebbre tágul, ahogy emelkedünk fölfelé. Budapest most már olyannak tűnik föl, mint egy pompás vízfestmény. Gyönyörűen emelkedik ki belőle a budai Vár a királyi palotával; az új Országház és a Bazilika, — e két nagy épület, a budai hegyek és a Duna remek panorámává csoportosulnak alattunk.

Sénér Jánosnak végre sikerült legyőznie szédülését, és a Vár nevét meg-hallva, óvatosan előrehajolt. Magának is alig bevallottan abban reménykedett, hogy innen megpillantja azt a várbéli utcák egyikében meghúzódó kis házikót, amelyben a negyvennyolcas év utolsó hónapjait töltötte, egészen szilveszterig, melynek napján apja váratlanul beállított Szekszárdról egy parasztszekérrel, és még idejében hazamentette őt a móri csatavesztés híretől felbolydult, lázasan szedelőzködő fővárosból. Terézt azóta nem látta. Hazafelé a rázkódástól és az izgalmaktól kiújult a sebláza, és egészen a következő év októberéig a beteg-ágyat nyomta, többnyire önkívületben, melyben a hozzá nagy ritkán eljutó, hol

baljóslatú, hol — ritkábban — örömteli hírek fantasztikusan kavargó, színes látomásokká alakultak, s e lázképekben — bármely tárgy volt is indítékuk — minduntalan felbukkant egy fénylő verejtékben úszó, gyűlölettől eltorzult rezszánarc, mely örökre megrögződött az emlékezetében, holott Teréz gyöngéd vonásai már az első hetekben szétfolytak, és később is csak más ismerős asszonyarcokkal megerősítve tudta maga elé idézni . . . Felgyógyulása után, amint keze elbírta a tollat, irt neki, de válasz sohasem érkezett, bár még hónapokig próbálkozott újabb és újabb könyörgő és bocsánatért esedező levelekkel. Arra már nem tudta részálni magát, hogy szorongását legyőzve, felutazzon Budára, és maga kísérelje meg felkutatni az özvegyet, vagy, ki tudja, azóta talán már újra asszonyt, de az is lehet, hogy halottat, akinek pusztulásáért ez esetben egyedül csak ő volna kárhoztható. Az ugyanis sem neki, sem a dolgok állásával egészen tisztába nem jött apjának nem jutott eszébe, hogy Terézt is magukkal vigyék a veszedelmeknek kitett fővárosból a biztonságosabb vidékre. Igaz, Teréz maga célzást sem tett erre. Sénernek az úton egyszer csak eszébe villant a súlyos mulasztás, de akkor már nem volt mód visszafordulni . . . Felrezzent, s egy pillanatig azt hitte, hogy az asszony szellemkezei ragadták meg, de nem — Palóczy nyirkos tenyere nehezedett a vállára, a zsurnaliszta igyekezett őt a kosár másik oldalára vonni, hogy a kiállítás nevezetességeire hívhassa fel a figyelmét.

— Nézze, Séner úr, milyen szépen csillog alattunk a városligeti tó, melynek habjain büszke hadigályák rengenek, s mily komor fenséggel sötétlenek amott, a Széchenyi-szigeten, a történelmi főcsoport épületei. Induljunk most el tekintetünkkel a főbejárat mögötti széles hídon, majd — mintha csak ott lenn lépkednénk — forduljunk jobbra, a Széchenyi-sziget felé. Egy ódonszerű fekete korláttal s néhány paddal is ellátott hídon jutunk a szigetre. A főbejáratul szolgáló régies kapu két torony közé van ékelve. Az alacsonyabb torony balról Segesvárról van véve, a magasabb önálló alkotás, hazai műemlékekről vett motívumokból, erkélye a vajdahunyadi várról van kölcsönözve. A kapu hadi ormózata Diakovárról van véve, és a vár órének szolgál tartózkodó helyéül, ki korhű öltözetben, alabárdot tartva kezében, mintegy maga is már élő történelmi bevezetésül szolgál. A kis torony mellett jobbra levő nagy palotarész a XIV. századi csúcsíves stíl szellemében alkotott emeletes épület, melyet szögletes kis loggia köt össze a vajdahunyadi úgynevezett „Ne bojsza” toronnyal, s ez utóbbihoz a Hunyadi János kormányzó által épített vajdahunyadi palota másolata simul, míg ezen épületcsoportot a palotához illesztett szentély fejezi be, mely a szepescsütörtökhelyi kápolna emeleti részének hű utáizata . . .

„Rosszul van, Séner úr?” — kérdezte Teréz, föléje hajolva. — „Már egy órája hallom a nyögdecselését.” „Fázom, nagyon fázom” — dadogta Séner, és be kellett csuknia a szemét, annyira felzaklatta az asszony ingének a szoba sötétjéből elősütő fehérsége. „Pedig két dunyhát tettem magára . . .” — sutto-gta Teréz. — „Szegénykém, milyen nehezen gyógyul a sebe . . .” Hátrébb lépett az ágytól, talán hogy takaróért menjen, de Séner még hangosabban kezdett nyögdecselni, hogy maradásra bírja. Az asszony tétovázott egy keveset, aztán váratlan elhatározással bebújt melléje az ágyba, hogy a testével melen-gesse meg. Séner szíve majdnem szétvetette a mellkasát, de nem merte viszo-nozni az ölelést, nehogy gyanút keltsen az asszonyban, bár érezte, hogy nem sokáig tudja a magatehetetlen sebesült szerepét játszani, s az egyre elviselhe-tetlenebb feszültségtől most már valóban kirázta a hideg, és fogai olyan sza-porán és erősen verődtek össze, hogy az állkapcsa belesajdult. És a túl sokáig visszafojtott vágyakozás okozhatta, hogy közeledése a szándékoltnál sokkal durvábbra sikerült, s ahogy Teréz — talán csak a meglepetés önkéntelen moz-dulatával — el akarta rántani magát, ő még kíméletlenebbül kezdte szorítani az asszony puha derekát, és máris a combjait próbálta szétfeszíteni, hogy közé-jük hatolva visszavonhatatlanná tegye az együttlétet. „Ne, kérem, ne . . .” —

nyögte Teréz sírós hangon. — „Fél éve temettem az uramat...” A mag az asszony ágyékszörzetére fröccsent, és Séner sírva fakadt a kudarc miatt. „Nem baj, János, nem baj...” — vigasztalta Teréz. — „Majd máskor... nincs semmi baj...”

— Rosszul van, Séner úr? — kérdezte Palóczy.

Séner fölkapta a fejét, és megpillantotta a zszurnaliszta részvételtjes, ám ugyanakkor gyanakvó és enyhén sértődött ábrázatát.

— Bocsásson meg, kérem! Elbóbiskoltam...

— Mire mondta, hogy nem baj?

— Semmire. Folytassa, kérem! Nagyon érdekes, amit a kiállításról mesél.

— Kérem! — biccentett Palóczy. — A vajdahunyadi palota részletezésénél tartottunk. Most menjünk tovább! Innen keletre, azaz, ahogy mutatom, arra van a történeti kiállítás legterjedelmesebb és legpompásabb része, a renaissance-épületcsoport. Ez az épületcsoport a Fischer von Erlach híres német építész stíljében épült, melynek Mária Terézia-korabeli maradványai nálunk is előfordulnak. A tervező műépítész azonban ezt a stílt is szabadon dolgozta át, és gazdag díszítésekkel ruházta föl. Ez az épület főlépcsőzete arányaiban és kiképzésében impozáns, és Alpár Ignácnak, hazai építőművészeink ezen egyik legjelesebb és legzseniálisabb erejének, ki Berlinben nyerte kiképeztetését, határozottan dicsőségére válik.

A történelmi főcsoporthoz tartozik még a történelmi főcsoport udvarán, a renaissance-épülettel szemben létesített vadászkastély, mely a vadászat történelmét tárja elénk érdekes gyűjteményekben. Ugyanez épületben a régi pásztorélet kezdetét s maradványait csoportosítja egy ügyes kéz, a tóban pedig kunyhószerű csinos, kerek, ósdi épületkében a halászat történetére vonatkozó relikviákat láthatjuk együtt. Nem fáradt még, Séner úr?

— Ó, nem, nem — mondta kedvetlen sietséggel Séner, és elfordulván, becsukta a szemét: Teréz rántotta föl az ajtót másnap reggel, épp abban a pillanatban, amikor ő félálomban utána nyúlt, és felijedt, mert nem találta maga mellett. „János!” — sikoltotta az asszony. — „Az utcán azt beszélnek, hogy holnap bevonulnak az osztrákok... Mi lesz magával, ha itt találják?” — Folytassa csak, hallgatom.

— Mindezen monumentális épületek berendezése és belső díszítése történeti és művészeti tekintetben egyaránt becses. Nem kevesebb, mint harminckilenc helyiség van az épületekben, s mindenik gyönyörűen van dekorálva történelmünk kiváló alakjaival, címerekkel, allegorikus képekkel s a magyar dekoratív festézet történeti nevezetességű mintáival. A renaissance-épület földszintjén, hol a hadtörténelmi kiállítást látni, három óriási terem van. A középső a török hódoltság, s a másik kettő a XVI. és XVII. századból való képekkel. A mellékhelyiségek közt, ahová az egyházi tárgyak jöttek, meglepő a Bakács-kápolna vörösmárvány falaival, mely hű utánzata az esztergomi bazilika hasonlónevű híres kápolnájának.

Az emeleten, hová monumentális hatású, impozáns lépcső vezet, melynek csak egy hiánya van: az, hogy csupasz, semmi falfestmény által nem élénkített oldalfalaival, melyeken csak egyes, történetileg fontos zászlók láthatók, kissé rideg, az egyik terem a pozsonyi városháza dísztermét tünteti fel, egy másik a budapesti egyetemi templom s a harmadik a pozsonyi Lamberg grófi palota művészi motívumai felhasználásával készült. A termek mennyezetét freskók díszítik.

Ami végre a hídtól balra levő román csoportot illeti, mely bár a legkisebb a három közül, de becsesség tekintetében vetélkedik a többivel, itt főleg a világhírű jáki templom remekül sikerült utánzata, továbbá a vele kapcsolatos ízlésű kolostorfolyosó ragadtatja el a nézőket. A templomban értékes üvegfestésű ablakok. Az egyház homlokzata mellől — mint azt majd ön is tapasztalni fogja, Séner úr — esik a legigézőbb kilátás az átellenes renaissance-palota fölöttébb sikerült, páros oszlopokkal, számtalan barokk stílus szobrászati művel

ékesített homlokzatára, mely — nem habozom kimondani — az egész Ezredévi Kiállítás legremekebb építészeti alkotása, amelynél sikerültebbet semmiféle eddigi kiállítás nem mutathatott föl eddigelé.

Mily sajnálatos, hogy mindez a szépség — ideértve a kiállítás többi részét is — pusztulásra van ítélve, mert nem időtálló anyagból készült, s így bár édes hazánknak az ezredéves határokon belüli fennmaradásában a következő századokra bizakodással lehetünk, az első ezredév történetét reprezentáló épületcsoport még legfőljebb húsz-huszonöt esztendeig szolgálhat tanulságul Budapest látogatóinak...

Séner elnézte a marcipántornyocskákat, melyek a fölfelé áramló meleg levegőtől remegni látszottak, akárcsak tükörképük a csónakok fodrozta tapon, s e bizonytalan vibrálásban látszat és valóság egybeforr, s egyként fenyegette a megcsalt tekintetet azzal, hogy délibábként foszlik szét tüstént előtte. „Apám, vissza kell fordulnunk!” — könyökölt fel a vastag takarók alól, az átvértett pólyákba bugyolált alkonyati ég alatt. „Nem lehet, fiam, most már nem lehet.” „Soha többé?” „Azt én nem tudhatom.” Becsukta a szemét, de a szerezsán rögtön Teréz fölött kezdett lihegni, s jobb kezével már emelte a tört, amit a kielégülés pillanatában az asszony szívébe fog döfni. Ujjaival támasztotta fel a szemhéját, és úgy érezte, szemén át agyába árad a leereszkedő éjszaka fagyos sötétje. „Ő persze most is hangversenyezik valahol.” — E gondolat váratlan-sága annyira megdöbbentette, hogy rémképei szétfoszlottak tőle, és nyomban mélységesen mély álomba zuhant, melyből csak akkor ébredt fel ismét, amikor apja hátrafordult, és akaratlan harsánysággal felkiáltott: „Nézd, azok már a szekszárdi dombok!”

— És most térjünk át a jelenkori főcsoportra, melynek legfontosabb kiállítása — a közös hadsereg csarnoka — éppen a legközelebb esik hozzánk. Külön osztály van ebben a pavilonban a gyalogság, a lovasság, a tüzérség, utászcsapatok, szekereszek, tábori vasút, posta, táviró, az élelmezés, az egészségügyi szolgálat s a többi számára. Mindegyik osztály bemutatja a katonáit teljes felszerelésben, nehéz szolgálatokban, pihenőkor, feltünteti gyakorlatait és mindennemű harci képességét. Láthatjuk a katonákat tűzvonalban, kémszolgálaton, táborban; útközetet vívni, a sebesülteket ápolják, elszállítják, a lovasság rohamra készül, a tüzérség bombákat vet s a többi. Igaz, hogy csak papírmasé katonák szerepelnek, de teljes katonai felszerelésben, a használatos eszközökkel és fegyverzetel. A szabadban is van a közös hadseregnek kiállítása. Egy kis sátor tábor, pihenő, mulató, táncoló katonákkal; a tábori vasutat, amely jól látszik innen, és a telegráfot is a szabadban állították fel...

Séner ismét Budát nézte, de sem az utcát, sem a házat nem találta fáradó tekintetével. Ám észrevett mást: a budai hegyek mögül fekete felhősáv kezdte feltolni magát, láthatólag vihar készülődött, már egy-egy kékesfehér szikra is kilobbant belőle. De emitt a város, a füledtség tavának mozdulatlan felszíne alatt, még nem sejtett semmit.

— Most pedig vessünk egy pillantást a kiállítási falura, mely a hadsereg kiállítása mögött helyezkedik el. A kiállítási falunak három utcája van: egy magyar, egy német és egy nemzetiségi. A magyar ember egyszerű és erős háza mellett található a székely leleményes és furfangos háza, az oláh szürke háza, gádorszerű bejáróval, a szerb cifrára főtött falai mellett a tót szegényes viskója, rovátkolt gerendákból összerótt konyhájával, a torontáli svábnak jómódról és rend- és tisztaságszeretetről ékesen tanúskodó lakóháza, a szepesi németé, mely az előbbivel minden tekintetben vetekedik, aztán az erdélyi szászé, mely egész építkezési modorában, kényelmes beosztásában s tágas helyiségeiben eme néptörzs magas fejlettségű kultúrája mellett bizonyít, melyet még a sötét tudatlanságban élő oláhság közepette is szívósan meg tudott őrizni...

— Bocsásson meg — szakította félbe Séner —, nem kellene-e valami jelt adnunk, hogy visszavonjanak bennünket a földre? Úgy látom, vihar közeleg.

— Potomság — legyintett Palóczy, futó pillantást vetve a budai hegyek karéján eluralkodó felhőtömegre, de hangját fel kellett emelnie, mert az eddig enyhén lengedező szellő hirtelen felerősödött, és süvítve kezdte rángatni a köteleket. — Még semmit sem mondtam önnek hazánk erőteljesen fejlődő iparának és kulturális intézményeinek csarnokairól, melyek szemléletesen bizonyítják, hogy Magyarországnak immáron sikerült a civilizált nemzetek élvonalaiba emelkednie, így tehát kétségtelenül áll előttünk az igazság: védői voltunk először a nyugati műveltségnek Kelet ellenében, most pedig — ordította Palóczy — a Kelet művelőivé lettünk, s így hivatást teljesítünk az emberiség fejlődésében...

A ballon captif kosara megrándult, megkezdődött a leeresztés művelete. Sajnos, a váratlan rántás túl erősnek bizonyult a hevesen gesztikuláló és csak fél kézzel kapaszkodó Palóczy Lipót számára: a zszurnaliszta kiesett a kosárból, de csodálatos módon nem zuhant le a földre, a ballon captif ostromló orkán-szerű szél felkapta őt, és mint könnyű papírlapot, a magasba röpítette. Séner riadtan kapott utána, de már későn — Palóczy szétvetett lábakkal és karokkal, üvöltésre tátott szájjal, eltorzult vonásain a borzalom leírhatatlan kifejezésével, sebesen pörgött a ballon captif gömbje körül, majd a kavargó feketeség magába szívta, és elsodorta az ámuló Séner János látóköréből.

A léghajó nagyot rázkódva földet ért. Izmos matrózkezek ragadták meg Sénert, s kiemelve a kosárból, rögtön ki is tuszkolták a ballon captif bódéjából. Palóczy eltűnését senki sem vette észre. Courty és Taupin kapitány — a távollevő Godard társai — matrózaikkal tüstént nekiláttak a vihartól veszélyeztetett ballon rögzítésének, erős kötelekkel a bódé tartóoszlopaihoz kötözték, és kosarát súlyos homokzsákokkal terhelték meg.

Séner egy közeli kapualjba akart menekülni az orkán dühe elől, de célja előtt néhány lépéssel egy lezuhant tetőcserép találta el a homlokát, és az ütés-től eszméletét veszítve végigzuhan a kövezeten. Elméje utolsó villanásaként még eszébe jutott, hogy a Schrödernétől elhozott kották a léggömb kosarában maradtak, aztán elfeketedett előtte a világ.

IV.

Az augusztus 2-i szélviharról a következő napokban különféle szóbeszéddek terjedtek el országszerte, melyeket a hivatalos közlemények szorgosan igyekeztek cáfolni, különösen ami a Millenniumi Kiállítás területén végbement károkat illeti, de maga az a tény, hogy a kiállítást a vihart követően azonnal lezárták, és onnan egész éjszaka kopácsolás és egyéb munkazajok hallatszottak, bizonyítja, hogy a szóbeszéddek nem voltak teljesen alaptalanok, ámbár el kell ismerni, hogy a hétfői nyitáskor már minden az előző szépségében pompázott.

Egyéb hitelt érdemlő — tehát nem túlzó és nem kisebbitő — beszámolóok híján mi csupán egyetlen szemtanú benyomásai alapján rekonstruálhatjuk a történeteket, s ez a szemtanú Séner János maga volt, akinek szellemi lényé, míg teste ájultan hevert az utca kövén, a forgószéllel együtt száguldotta be a kiállítást és a várost, oly dolgokat látva és tapasztalva útján, melyek élő embernek nem adhattak meg kívülről. De vajon nem az ájulásában lejátszódott lázas látomások voltak-e az ő tapasztalatai? Határozottan állíthatjuk, hogy nem, mert olyan valóban létező városrészekre, kiállítási épületekre és ezek legapróbb részleteire is emlékezett utóbb, melyeket sem maga nem ismert azelőtt, sem Palóczy Lipóttól nem hallhatott felőlük.

A szélvész első rohama, amely Séner János eszméletvesztését is előidézte, végigrohant a fővároson, becsapta a nagy hőségben mindenütt nyitva hagyott ablakokat, s néhány perc múlva már el is távozott, és hatalmas csend keletkezett, melyben csak a szertefröccsent és a levegőben egymásnak ütköző üveg-szilánkok kísérteties csengését lehetett hallani, ahogy lefékeződve lassan le-hullanak, és csillogó szőnyeggel borítják be a kövezetet.

A járókelők, kalapjukat veszni hagyván, véres arccal futottak be a kapualjakba, és megnyugodva már épp folytatták volna útjukat, amikor a fergeteg második rohama bekövetkezett. Ez a támadás sötétséget hozott magával és förtelmes sivítást, mintha a pokol valamennyi ördöge benne kavargott volna. Most már tetőket szaggatott, cégtáblákat tépett le a vihar, s az előbbi csilingelést baljós kondulások váltották fel, ahogy a nehéz fémtárgyak egymásba verődtek, és a Gizella téren fájdalmasan nyertett egy konflisó, akinek éles borbélytányér vágta fel az ütőeret a nyakán. A sebesült gebe utolsó rúgásaival véres üvegcását kavart a köréje záporozott szilánkokból, és kinyúlva ezen a kásán kezdett csúszni a földalatti-állomás lejárata felé, leszánkázott a lépcsőn, és az alatt várakozók közé robbant, hatalmas pánikot keltve.

A kiállítás területét — s ezt Séner János szellemi lénye meglepetéssel tapasztalta — az első két roham alig érte el, s ami el is jutott odáig, mintha megtorpant volna az ünnepi csarnokok fensége előtt, csak a fák terebélyét zilálta szét, és a városligeti tó tükörsima felszínét kavarta fel.

Am az ezután következő, még erősebb harmadik szélroham már nem volt tekintettel a nemzet haladásának megszentelt oltáira sem. Nekitámadt a tavon hánykódó vitorlás hadigályáknak, és kettőt elsüllyesztvén, a harmadikat kidobta a partra, éppen a közös hadsereg táborozó papírmásé katonáira. Villám ütött a lövedékek gúláiba, robbanások reszkettették meg a levegőt, a rohamozók hadrendje megtizedelődve felbomlott, izzó fémdarabok kaszálták le a gyalogságot, lángoló tűzerek döntötték le paripáikról a nyalka huszárokat, és a tábori vasút mozdonya begyújtott kazánnal belerohant a tóba, és sisteregve-bugyborékolva merült el a felforrított vízben.

Majd továbbszáguldott az orkán, és fölkapta a kiállítási falu házainak nád-, cserép-, szalma- és zsindefedeleit, megingatta falaikat és szétszórta berendezésüket, és az iszonyú kavargásban csakhamar együtt forogtak a levegőben a magyar, székely, csángó, oláh, szász, sváb, tót, vend, szerb és rutén házak tetődarabjai, gerendái, ablakkeretei, kerítéslécei; egymásnak kocódtak és szétestek a festett bútorok; cseréptálok, mázas köcsögök szilánkjai záporoztak; felhasadtak és szertehavazódtak a dunyhák, és az eszeveszett pörgésben egymásba gabalyodtak, egymás arcát karmolázták, egymás ruháját hasogatták a papírmásé parasztok, hogy aztán tört tagokkal zuhanjanak tönkrement otthonaik romjai közé.

A történelmi főcsoport épületei valamivel tovább állták a vihar dühét, de lassacskán a különböző helyekről vett építészeti elemek között repedések keletkeztek, s hasadékok nyíltak magának a Széchenyi-szigetnek talajában is, s az egyes építmények az őket hordozó földdarabbal együtt rövidesen kiúsztak a tóra, és a szélvész korbácsolta hullámokon messze elsodródtak egymástól.

A hurrikán tombolása tetőfokra hágott. Az Iparcsarnok erős épületét ugyan nem tudta lerombolni, csak a bádofedelet ingatta meg a déli kapuján, ám a kisebb pavilonok egymás után dőltek össze, s jó néhány közülük a vilámcapsásktól ki is gyulladt, és a felhőszakadás ellenére porig égett. Ez a sors érte a Fiumei Kőolajfinomító RT pavilonját, a Vegyészeti Csarnokot, a Bihar megyei Kőolajfinomító RT és az Urikány-Zsilvölgyi Kőszénbánya pavilonját, valamint a Rimamurányi Bánya RT és Nedelkő Ede faáruháros utódjai kiállítását, s ugyancsak a lángok martaléka lett a Sonnecker-féle buffet és Redlich, Spitzer, Ohrenstein és Walla pavilonja. Megmenekült a tűztől, de izzéporrá zúzódott Berger Antal vasbútorgyáros, József főherceg, Coburg királyi herceg, az Angol Biblia-társulat és Krámer Miksa cementgyáros pavilonja; részlegesen romba dőlt a Singhoffer halászcseréda, Mátrai és Gferer Vasbeton Építkezési Vállalatának pavilonja, a Királyi Serfőzde és az Edison-féle kineteskop fotográf pavilon. Az Igazságügyi Csarnok szilárdan szembeszállt a pusztító fergeteggel, de oromzatának gipszfigurái lezuhantak, és betörték a felülvilágító ablakokat. Végül a sajtópavilonnak rontott a vihar, ajtait felszag-

gatta, és a hírlapírók számára berendezett társalgószobában betörte Kratzman-nak a királyt ábrázoló életnagyságú képét.

Séner szellemi lénye ezek után saját elhagyott teste és a ballon captif fölött kezdett körözni a forgószéllel, amely most Godard mérnök alkotására zúdíttotta minden erejét. A szélvész, sivítását az elviselhetetlenségig fokozva, neki ment a ballonnak, amely a támadástól földre lapult, úgyhogy alig látszott egy méternél magasabbnak. Ezt a rohamot még kibírta, hála a homokszákoknak és az erős köteleknek, de a következőnél már kötelei többsége elszakadt, s a harmadik roham, amely villámok cikázása közepette és iszonytató bögéstől kísérve ment végbe, végzetesnek bizonyult a ballon számára. Selyemburka fölhasadt, a hidrogén kiömlött belőle, és a léghajó, darabokra törve, a szelek martalékeként vonszolódott végig a környező utcákon, átható, kellemetlen gázszagot árasztva maga körül...

Séner János erre a gázsagra eszmélt fel, amely facsarta az orrát, és tüsszentésre ingerelte. Kinyitotta a szemét, de csak homályos szürkéséget látott — hűvös, puha tenyér takarta el előle a napvilágot. „Milyen sápadt szegénykém! Nagyon sok vért veszthetett!” — suttogta fölötte egy szánakozó asszonyi hang. — „Vigyék be hozzám! Majd én gondját viselem.” Séner megmozdult, a női kéz lecsúszott az arcáról, és átázott, vastag papírlapként esett a kövezetre. Séner oldalt fordította a fejét, és megpillantotta a papírlap cirkalmas felírását: MESSE SZEKARDIQUE... s lejjebb vastag, dőlő betűkkel: fecit FRANCISCUS LISZT.

Séner izgatottan ugrott fel — körülötte mindenütt kottalapok fehérlettek, némelyik pedig éppen akkor szállingózott le a vihar elvonultán elcsöndesedett levegőből. Séner egymás után kapkodta fel a kottalapokat, s lázas sietséggel kezdte sorrendbe rakni őket... Végül megkönnyebbülten sóhajtott: megvolt valamennyi, hiánytalanul.

A Szekszárdi mise partitúráját tartotta a kezében.

V.

Séner Jánosnak nem maradt pénze bérkocsira, gyalog indult el a hajóállomásra. Útközben többször is meg kellett állnia, hogy összeszedje magát — az ütés helyén megduzzadt és elviselhetetlenül sajgott a homloka, időnként szédülés és hányinger fogta el, s a viharban átfázott testét is mindjobban hatalmába kerítette a vacogás —, így alig néhány perccel tíz óra előtt, utolsóként lépett a már indulásra készülő Deák Ferenc fedélzetére.

Séner a hajókorlátnak támaszkodva, tanácstalanul álldogált, és nézte a főváros távolodván megritkuló fényeit, s görcsösen szorongatta a csodálatos módon birtokába került partitúrát. Lassacskán fénylő boldogságérzés töltötte el, amit a testében alattomosan terjeszkedő láz sem tudott megzavarni. Az éjszaka simogatóan enye volt, vakító fényű csillagok úsztak el Séner János feje fölött az égen, s arcán hol a parti erdők jó szagú, forró leheletét érezte, hol a víz-közelben csapongó szellő kellemes hűvösségét. A világ megtelt békeséggel és jóindulattal, a lapátkerekék jámbor kelepelését a kutyák jóismerőst köszöntő, örömteli csaholása kísérte mindkét partról, falutól faluig. A levegő kezdett lehűlni, Séner megborzosgott, és boldogságába futó aggodalom vegyült: „Csak hazáig kibírjam!” — mondta magában. — „Otthon néhány nap alatt kikúrálom magam, és akkor...” A hajó első tisztje lépett hozzá, és megérintette a vállát: — Séner úr? Egy külföldi papi személy óhajt beszélni önnel.

— Kicsoda? — kérdezte meglepetten az álmodozásból kikökkentett Séner, de a tiszt megvonta a vállát, és a lejárati felé mutatott. A tiszt egy fedélközi kabinhoz vezette Sénert, kulcsot vett elő, kinyitotta az ajtót, és intett a még mindig habozó férfinak, hogy lépjen be. Séner azt várta, hogy a zárt helyiségben fülledt hőség fogadja, ehelyett nyirkos hűvösség és kriptaszag csapta meg.

Hátrahőkölt, de az ajtó már bezárult, hallotta a kulcs csikordulását és a tiszt sietős, távolodó lépteit. Sénert jeges rémület fogta el.

— Ne féljen, Séner úr! — szólalt meg németül egy ismerős hang. — Én rendelkeztem így, hogy ne zavarjanak.

A kabinban, melynek berendezése egy egyszerű vaságy volt, fölötte feszület, középen horgolt terítővel leborított asztal két rozoga székkal és egy ütött-kopott pianínó a sarokban, az egyik székről öreg abbé emelkedett fel Séner János fogadására. Az abbé Séner beléptéig mécsese fényében olvasgatott, de most becsukta könyvét, melynek fedeléről Sénernek sikerült leolvasnia a címet: LA DIVINA COMMEDIA, és kézsókra nyújtotta a kezét.

— Bocsásson meg — válaszolt Séner szintén németül —, de bizonyára megérti meglepetésemet, hogy így, teljesen ismeretlenül...

— Ismeretlenül? — kérdezte az abbé mosolyogva. — Hát valóban nem ismert fel, Séner úr?

Séner, zavarát és félelmét leküzdve, szemügyre vette az abbét. Az öreg pap pergamenbőrű arcát, melyet hatalmas bibircsókok csúfítottak el, hosszú, fehér haj keretezte, feltűnő saszorra és keményvonalú álla határozott és aszkétikus jellemre vallott, ám ennek némileg ellentmondani látszott a vértelen, keskeny ajkain játszó szelíd mosoly és a bozontos, mefisztói szemöldökök alatt megbúvó szemeknek meleg csillogása. Séner megjéjt: — Az lehetetlen... — dadogta. — Ön bizonyára... Valóban emlékeztet a nagy zeneköltőre, Liszt Ferencre... Ugye, nem sértem meg, ha öhozzá hasonlítom... De ő már tíz esztendeje halott.

— Pontosan tíz esztendeje — bölintott az abbé, és visszaülvén székébe, elrendezte maga körül viaszpecsétés, több helyen kiégett reverendáját —, és holnap lesz a tizedik évfordulója annak, hogy szeretett hazám földjétől távol, a németországi Bayreuthban eltemettek. Eltemettek, mint Wagnerné apját — tette hozzá, s a szája szélén keserű ránc képződött —, s nem mint a század egyik vezéregyéniségét, és a legkevesbé mint a magyar nemzet hűséges fiát... de hagyjuk ezt! Hívó ön, Séner úr?

— Igen — mondta Séner, és önkéntelenül keresztet vetett, ám az ördögi látomás (mi másnak vélhette volna?) nem tűnt el a szeme elől. — Hívó katolikus.

— S lám, mégis milyen kishitű — csóválta a fejét elnéző jóindulattal az abbé —, holott nem is egyszer találkoztunk annak idején. Vagy ön már elfelejtette volna azt a nagyszerű estét, amikor a szekszárdi dalárdát vezényelte az ablakom előtt? Mit is énekeltek akkor? Ha jól emlékszem, a Himnuszt, a Húzd rá, cigányt és...

— A Szent érzetet — vágta rá Séner, és az abbé bölintott.

— Igen, az ön figyelemre méltó alkotását, melynek néhány motívumát később beleszőttem a rekviemembe is, bár akkor még nem tudhattam, hogy öntől származnak. Engedje meg, hogy legalább utólag kifejezzem elismerésemet, és köszönetet mondjak...

— Bocsásson meg — hebegte Séner —, hát mégsem halt meg? Becsapta a világot — de hát miért?

— Séner úr, Séner úr! — ingatta ismét a fejét az abbé. — Hát semmiképp sem tudom meggyőzni? És a mise, melynek partitúrájához oly különös módon jutott ma délután?

Séner megdermedt egy pillanatra, most döbbsen rá, hogy eddig egyáltalán nem töprengett a Schrödernétől elhozott kották átváltozásának rejtélyén: — Tehát az ön műve volt? Most már mindent értek. Ó, milyen ostoba voltam! De hát miért tette ezt, mivel szolgáltam rá erre a rendkívüli kitüntetésre? — Ahíttatos csodálkozással nézett az abbéra, akinek arca most a mécses alulról világító fényében áttetszeni látszott, s a bőrén kísértetiesen rajzolódtak ki a koponyacsontok kontúrjai. Liszt Ferenc jóságos mosollyal viszonzta Séner János rajongó elragadtatását.

— Azért kérettem önt, hogy ezt megmagyarázzam, és beavassam a terembe. Nos, az anyaszentegyháznak és az egyetemes hitnek tett szolgálataim jutalmául engedélyt kaptam rá odafönt — mutatott az abbé a kabin mennyezete felé —, hogy a halálotmtól eltelt minden tizedik esztendőben néhány napra visszatérhessek a földre, és helyrehozhassam valamely régi mulasztásomat. Ez az első ilyen alkalom, s én úgy döntöttem, hogy Augusz Antal, Mosonyi és más elhunyt magyar barátaim jelenlétében megtartatom a Szekszárdi mise 1870-ben elmaradt bemutatóját a szekszárdi újvárosi templomban.

— Hát ezt is el akarja venni tőlem? — jajdult fel Séner, megfélekedve önmagáról és a nagy mesternek kijáró tiszteletről. Ám tüstént el is szégyellte magát, és csüggedten horgasztotta le a fejét.

Az abbé megbocsátóan mosolygott.

— Ezt is?... Hát még mit? — kérdezte.

— Bocsásson meg! — mondta Séner. — Elragadtattam magam. De a mise bemutatását magam is tervbe vettem, s ezért most teljesen váratlanul ért, hogy...

— Téved, Séner úr, én nem azért jöttem, hogy megfosszam önt élete egyetlen nagy lehetőségétől. Épp ellenkezőleg. A kórust ön fogja vezényelni, én megelelégszem az orgonaszólam eljátszásával.

Sénernek szaporábban kezdett verni a szíve.

— Hogy én... önnel együtt... de hát hogyan? Hiszen még nem is léptem kapcsolatba a dalárdával. Nem is tudják már, ki vagyok. Nekem erre hónapok kellenek...

— Többek között azért kezdtem a mulasztásaim pótlását önnel, hogy megkíméljem egy újabb csalódástól, melyet már aligha lenne módja kiheverni — mondta Liszt Ferenc, miközben felállt és a pianínóhoz lépett. Felnyitotta a fedelét, végigfuttatta ujjait a billentyűkön — és Séner már meg sem lepődött, hogy a pianínó mélyen zengő orgonahangon szólalt meg —, majd eljátszott néhány ütemet a Szekszárdi mise Credó-jából. Séner feszülten figyelt, várta a folytatást. Ám Liszt visszacsukta a fedelet, megfordult, és az izgatott és ámuldozó Sénerre vetette barátságos, komoly tekintetét. — Sajnos, meg kell önnnek mondanom, Séner úr, hogy hiába próbálkoztott volna. Ez a mai dalárda éppúgy alkalmatlan a művem megszólaltatására, mint az a hajdani volt. De ne féljen, a legkiválóbb szólistákról gondoskodtam az ön számára. És a kórus is bizonyított már egyszer — a jénai ősbemutatón, 1872-ben. Igaz, hogy valamennyi énekes már évek óta halott, de ez a mi esetünkben nem jelenthet akadályt. Nos, elhiszi már, hogy a javát akarom?

— Igen — válaszolta Séner —, és bármily furcsa ez még magam előtt is, már egy csöppet sem félek, csupán csodálkozom. Túl nagy megtiszteltetés ez a számomra, és tartok tőle, hogy nem tudok eleget tenni a nagy feladatnak.

— Dehogynem — legyintett Liszt, és visszaült a mécsese mellé. — Ön, aki oly sokat tudott kihozni azokból a borizú hangokból az Augusz kúria előtt, most sem okoz majd csalódást. És ne feledje, hogy ezúttal valóban jó énekesekkel fog dolgozni.

— Éppen azért félek, hogy szégyenben maradok — mondta Séner, de az abbé egy kézmozdulattal jelezte, hogy nem kíván többé kétségekről hallani.

— Figyeljen jól, Séner úr! A bemutatóra holnap éjfélkor kerül sor — ugye, nem kell megmagyaráznom, miért ezt a kései időpontot választottam? —, addig ön kellő alaposítással áttanulmányozhatja a partitúrát, hiszen nem először van a kezében. Éjjél előtt néhány perccel legyen a templom bejáratánál, ott fogunk találkozni valamennyien. Remélem, nem riasztják el a különleges körülmények.

— Nem, nem — sietett a válasszal Séner, bár az abbé szavaira újból halmába kerítette a rettegés. „Ám végül is mindegy” — gondolta aztán. — „Akár lázálom ez az egész, akár valóság, előbb-utóbb úgylis be kell következ-

nie... Én készen állok. Igen, tulajdonképpen már húsz éve, attól a naptól fogva, hogy kiköltöztem a préházamba, készen állok a halálra.”

— A meghalás sokkal kevésbé patetikus, mint azt még életünkben véljük, Séner úr. Ó, ha én ezt tudtam volna, amikor a Tasso és a Les preludes fogalmazványain dolgoztam! — mondta az abbé. — Bocsásson meg, hogy beleolvastam a gondolataiba, de számunkra a beszéd és a gondolat között elenyésző a különbség. Sőt, a sutgó beszédnél tisztábban halljuk az ordító gondolatokat.

Séner restelkedve szólalt meg.

— Ha nem lehet titkom ön előtt, félek, túl sok tiszteletlen gondolatomról bír tudomással.

— Tiszteletlen? — kérdezett vissza az abbé. — Nem, ön sohasem vesztette el a tisztelet érzését irántam. Viszont nagyon sokszor gyűlölt. Nemcsak a rekviemem megismerésekor, jóval korábban is. Például a házimuzsika után.

— S ezt ön már akkor is tudta? — kérdezte Séner kétségbeesetten.

Liszt Ferenc nem felelt azonnal, mással volt elfoglalva. Mindkét kezét a mécses fölé emelte, és hosszan, ámulattal nézte áttetsző, vékony ujjait, melyek a verdeső mécsvilágban hol megpirosodtak, hol elhalványodtak ismét, mintha az eleven vér próbálgatta volna megtölteni bennük a zsibbadt szöveteket. Nagysokára ejtette le kezeit az asztal lapjára, és halkán válaszolt.

— Nem, hogyan is tudhattam volna? Minderről csak az ideutazásom előtt szereztem tudomást az ön aktáiból, melyeket odafönt ez alkalomból a rendelkezésemre bocsátottak. De nem kell attól tartania, hogy akár a legparányibb haragot is érzem ön iránt. Épp ellenkezőleg! Kész vagyok megkövetni önt, amiért akkor, rögtön a Beethoven-kvartett meghallgatása után elmentem, nem dicsértem meg érdeme szerint az ön igazán kitűnő játékát, és nem érdeklődtem egység ambíciói iránt.

— De hát miért nem? — kérdezte felbátorodva Séner. — Ha most ilyen kitüntető figyelemben részesít, akkor miért nem volt kíváncsi rám?

— Mindenekelőtt azért, mert — mint ön is sejtette — számomra egyáltalán nem volt kivételes jelenség az ön hangszertudása, ám a köteles udvariaság szabályairól még ez esetben sem feledkeztem volna meg, ha nem ér előzőleg egy súlyos csapás, melyet akkor még felfogni is alig tudtam. Ugyanis mielőtt önhöz indultunk volna, szökváltás volt köztem és lányom, Cosima között, s e szökváltás során Cosima a szemembe vágta, hogy Isolde lánya már nem Bülowtól fogant, hanem Wagnertől, és hogy mindenképpen elhagyja a férjét. Legbensőbb barátom és legkedvesebb gyermekem közös árulása rettenetesen fáj nekem — akkor még nem voltam annak tudatában, hogy nem Bülow, hanem az én muzsikám cserbenhagyását nem tudom megbocsátani Cosimának —, s ez akadályozott meg abban, hogy egy kisémberek — bocsásson meg a kifejezésért! — az adott körülmények között valóban rendkívüli teljesítményét méltányolni tudjam.

— Kisémberek! — mondta keserűen Séner. — Köszönöm, hogy őszinte hoztam. Kisémberek és jelentéktelen zeneszerző — ezt még tegye hozzá!

Liszt Ferenc engesztelő mozdulatot tett.

— Tudom, hogy ennek tudata mindig fájdalmas volt az ön számára, különösen attól fogva, hogy rádöbbsent a születésünk és származásunk körüli egyezésekre, de az ön emberi nagyságát éppen az bizonyítja, hogy végül is minden ezen sikerült túltennie magát.

Séner izgalomba jött, és most már teljesen gátlástalanul vágott Liszt szavába.

— Abbé úr, ha már szóba hozta, kérem, mondja meg nekem: az én sorsom valóban csak a csekélyebb tehetségem miatt alakult másként, mint az öné? S nem azért, mert én mindenekelőtt magyar voltam?

Liszt Ferenc meglepetten kapta fel a fejét.

— Magyar? Hát engem nem tekint magyarnak?

Séner érezte, hogy túl messzire merészkedett, de már nem tudta fékezni magát.

— Bocsásson meg az őszinteségemért — nem. Különösnek vélheti, hogy ezt éppen én mondom önnek, aki magam is csak asszimiláns vagyok, de én legalább asszimiláns vagyok, míg ön az sem. Ön minden nagylelkű cselekedete és a kultúránknak tett felbecsülhetetlen értékű szolgálatai ellenére is mindvégig idegen maradt ezen a földön, mert a sorsunkkal azonosulni sohasem tudott, és nem is akart. S ne higgye, hogy én ezért önt kárhoztatnám. Nagyon jól tudom — a magam keserves példájából is —, hogy az ön zsenije csak különben bontakozhatott ki igazán — de önnek ezért cserébe németté, franciává kellett válnia, még mielőtt magyarrá lett volna. Az ön magyarságvállalása egy nemes és nagy lélek leereszkedése volt ama nemzethez, melynek földjén, de nem a fajtájából született (hiszen még a nyelvét sem sajátította el soha), s amelyet önmaga előtt igyekezett még barbárabbnak feltüntetni, mint amilyen valójában, hogy a romlatlan őszerejében s ennek önbe átszármazott cseppjeiben hiessen. Az ön magyarsága nem volt más, mint romantikus pózok és patetikus gesztusok sorozata, melyeknek itt azért hódolt be mindenki, mert az önáltatásunkat szolgálta. Az önáltatásunkat, ahelyett, hogy a kívülről jött világosabban látó szemével a hibáinkra döbentett volna rá bennünket. Igen, az ön művészete a magunkcsalásának lett a legfőbb érve, mert csak a felszín csillogását láttatta belőlünk, körülfonta hiúságunkat a rapszodiáival, melyekben a mi kis handabandázásaink heroikus színben tűnhettek fel s részeg tántorgásaink nyalka diadalmenetként. Ó, bárcsak azok lettünk volna, aminek ön bennünket a világnak felmutatott!

— De, kedves barátom, ilyen szerelmes gyűlölettel csak tulajdon fajtájáról beszélhet az ember. S ugyanakkor asszimilánsnak vallja magát, s németsege emlékét a nevében is őrzi. Nem érez ön itt ellentmondást?

Liszt Ferenc láthatólag nem vette zokon Séner János számonkérő szavait, s ez Sénert további kitárulkozásra bátorította.

— Nem, mert én már több mint hatvan esztendeje magyar vagyok, még ha nem is éreztem szükségét, hogy az őseimet megtagadjam, s hatvan esztendő épp elegendő arra, hogy a beleszerelmesedéstől a gyűlöletig mindent átérezhesen egy ember akár születésétől adott, akár felvállalt fajtája iránt. Húszéves koromban, amikor végleg e nemzethez való tartozásom mellett döntöttem, hasonlóképpen éreztem, mint ön az első magyarországi hangversenykörútján. Mert magyarnak lenni egyfajta részegség volt akkoriban. Ez a nemzet mindenki szemében a zsarnokság jövőendő eltiprója volt, melyhez tartozni dicsőség, s e magasztos szerepre készülve maga is merésznek és tisztának tudta látni önmagát, s mindaddig az is volt, amíg őszintén az akart lenni. Mert a magyar név akkor nemcsak egy Európában szokatlan, barbár hangzású idióma beszélőt jelentette, hanem az ígérkező szerep dicsfényében reformátort, költőt, szabadsághóst, a láncait önerőből letépő Prometheuszt; csöppet sem csodálatos tehát, hogy ama nagyszerű korszakban az is magyarrá akart válni e tarka népeességű országban, akit oláh, tót, szerb anya szült, vagy német, mint önt —, s éppen azok a legjobb, legtehetségesebb emberek váltak a legteljesebben magyarrá, akiket elemi tisztességérzetük most nemzetiségük elszánt védelmezőivé tenne. Mert a kiegyezéssel megszűntünk példa lenni, s vonzóak csak azok számára maradtunk, akik az uralkodásban akarnak osztozni velünk s nem a küzdelemben, az elömlenettelben s nem a fölemelkedésben...

Séner fuldokolni kezdett a váratlanul rátörő köhögéstől, egész testét elöntötte a veríték, s ahogy a köhögésroham elmúlt, szédülés és gyengeség fogta el. Úgy érezte, többé egy szót sem tud kiejteni a száján, de az abbé várakozóan nézett rá — várta a folytatást.

— Ó, hogy gyűlölöm én a mostani asszimilánsokat! — folytatta Séner, erőt véve gyengeségén. — Hogy gyűlölöm azokat, akik a maradék jót is megrontják a magyarban, mert az önzéséhez, gőgjéhez, más népek iránti elfogultságához

és lenezéséhez asszimilálódnak, s azt még el is túlozzák, hogy az uralkodó fajhoz való tartozásukat bizonyítsák. Szerencse, hogy én már hatvan éve magyar vagyok, mert azzá a magyarrá, amivé akkor váltam, többé nem lehetnék. S bármennyire büszke is vagyok megszerzett és megszenvedett magyarságomra, csak megvetni tudom azokat, akik ezután akarnak csatlakozni hozzánk.

Séner kimerülten elhallgatott, és az abbé fürkésző tekintetét kerülve, le-
hajtotta a fejét. Minden porcikája remegett a felindultságtól, sírás fojtogatta, s a szíve körül jeges szorítást érzett. Büszke volt szókimondó nyíltságára, ám ugyanakkor rettenetesen szégyellte magát.

— Séner úr, én egyre jobban csodálom önt — mondta Liszt Ferenc, akinek ajkain újra megjelent az a jóindulatú, bár kissé csúfondáros mosoly, amellyel a kabinba belépő Sénert fogadta. — Ám a kérdésére válaszolnom kell. Önből soha, semmilyen körülmények között nem lett volna nagy zeneszerző — s ne higgye, hogy én ezt azért mondom ilyen kíméletlenül a szemébe, mert megsértett volna a szavaival —, sem zeneszerző, sem a középszerűnél jobb előadó-művész, de önnek emiatt nem kell bánkódnia, mert cserében önnek megadatott az, ami nekem soha, az, hogy egy nemzet fia lehetett. Ön otthon érezhette magát e hazában, ahol én mindig csak díszvendég voltam (s vajon Párizsban, Weimarban, Rómában nem az voltam-e ugyancsak?), s ahol engem akár szerettek, akár támadtak, az mindig csak az idegennek szólt, míg önt az önt kiközösítő dalárdisták is a testvérüknek tekintették, s ezért is szidalmazhatták németnek, amitől velem kapcsolatban még a legádázabb ellenfeleim is óvakodtak. Mert az én lelkes honfitársaimnak — s ezt elég hamar észrevettem — nem a magyar Liszt Ferenc kellett, hanem a német és francia — sokat mesélhetnék arról, milyen fondorlatos módokon igyekeztek megakadályozni, hogy megtanuljam a nyelvüket, mintha attól tartottak volna, hogy akkor lelepleződnék előttem, s ezt megérezve magam is hogyan próbáltam eltitkolni, hogy minden szavukat értem, azt is, amit annak tudatában mondanak a jelenlétemben, hogy a vén bolond úgysem foghatja fel —, nekik az idegen hódolata és tömjénezése kellett, öngazolásnak kellett nekik, nem küzdőtársnak. Mit gondol, Séner úr, hogyan fogadtak volna, ha negyvennyolc októberében kivont díszkardommal nemzetőrnek jelentkezem Pest-Budán? Nem hajszoltak volna-e a halálba, mint szegény Petőfit, aki ment is boldogan, mert tudta, hogy Petrovics-eredetének felhánytorgatása elől nincs más menekvése, csak ha megdöglik értük, ahelyett, hogy átmentve a jövőbe, használni tudna? Higgye el, Séner úr, ami keveset tehettem ezért a nemzetért, melyet teljes életemben mámorosan szerettem — s ezt ön sem vonhatja kétségbe —, csak azért tehettem meg és csak addig, amíg az elkápráztatandó idegent látták bennem, s nem a közü-
lük valót. S én adtam, amit adhattam, boldogan, mert szomjaztam a szeretetüket. Ezért voltam hajlandó megfeledekzeni a díszmagyarba fülledt mosdatlanságszagról, körülindázni a virtuozitással közepes nótaszerzőik csinálmányait, melyekről néha nagyon nehéz volt magammal elhítenem, hogy egy romlatlan nép eredendő tisztasága nyer bennük kifejezést. S ön is tudja, mi történt akkor, amikor végre teljesen megkaptak, amikor elvállaltam Zeneakadémiájuk igazgatását, melynek költségvetését újra és újra vonakodtak megszavazni, hogyan fordultak el tőlem fokozatosan éppen azok, akik nagyságuk öntudatát az én bőkezűen mért dicséreteimből nyerték, mily lázas sietséggel kerestek maguknak új külhoni bálványokat, miután én már leszálltam közéjük. S mindez akkor, amikor már megtaláltam muzsikájuk legmélyebb rétegét, amiből a cigánybandák hígításában is maradt annyi, hogy életem végére új magyar stílust teremtsék belőle. De nekik a német Liszt mellett legföljebb még a cigány Liszt kellett, a magyarral már nem tudtak mit kezdeni, mint ahogy saját, igazán vállalni nem tudott magyarságukkal sem.

Liszt Ferenc felállt, és gyors léptekkel a pianínóhoz sietett. A pianínó most olyan hangon szólt, mint a legjobb bécsi vagy párizsi hangversenyzongorák, és

a zene, ami áradt belőle, mélységesen felkavarta és zavarba hozta Séner Jánost. Sarkantyúpengés volt ez is, igen, mint a korábbi magyaros Liszt-kompozíciók, de most mintha egy csontváz lábán pengett volna a sarkantyú, csontok zörgése és rekedt hörgések keveredtek beléje. Séner a pákozdi csatatéren feküdt magatehetetlenül a hideg, szeptember végi éjszakában, s erőtlen hangon szölongatta a sebesültvivőket, de segélykérését elnyomta a távoli tábornüzeknél mulatozók zsvivaja. Combtovígg elzsibbadt lába egy lötetem alá szorult, s hiába próbálta kiszabadítani, csak sebesült válla sajdult meg minden mozdulatától. S a távolból egyre szálltak feléje a szilaj énekek, sikolyok, kurjongatások, tánc közben összecsendülő kardok, sarkantyúpengések hangjai...

— Bocsásson meg! — rebegte Séner, amikor Liszt Ferenc befejezte a játékot. — Méltatlan vagyok a megtiszteltetésre, amelyben részesíteni kívánt. Kérem, bízson meg mászt a mise vezényletével.

— Hallgasson! — ripakodott rá az abbé. — Hát még mindig nem érti, hogy ön, csakis ön mutathatja be a Szekszárdi misét? A megbízást én különben sem vonhatom vissza, mert nem tölem származik.

— Hát kitől? — kérdezte Séner, de az abbé nem válaszolt. Elfújta a mécseszt, mert közben kivilágosodott, felvette az asztalról a Divina Commedia vas-kos kötetét, és felállt.

— Készülődjünk, Séner úr, hamarosan megérkezünk.

Ugyanebben a pillanatban megcsikordult a kulcs a zárban, és a kabin ajtaja kitárult.

— Kisérjen fel a fedélzetre! — mondta Liszt Ferenc. — Sajnos, most el kell válnunk, mert oda, ahová én megyek, ön nem jöhet velem. De ne feledje, éjfélkor találkozni fogunk.

Az abbé elsőnek indult el az ingatag pallón, Sénerzt félresodorta a többi utas, így nem tudta követni. Tanácstalanul álldogált, a hajókorlátnak támaszkodva, görcsösen szorongatta a Szekszárdi mise partitúráját, és tekintetével Liszt Ferenc magas, meghajlott alakját kereste a partra szállók között. Díszes, ódivatú hintó kanyarodott a hajóállomás elé, és Séner meglepetten ismerte fel benne az Augusz család régi hintóját, melyet az örökösök nem sokkal Antal báró halála után eladtak, és Séner János tudomása szerint jelenleg a Schönfeld család fészkerében korhadozott, tyúkoknak szolgálva költési helyül. De ezen a hintón nem látszottak az eltelt évek... Kicsapódott az ajtaja, és a tizennyolc éve halott Augusz Antal ugrott ki belőle, és kitárt karokkal futott barátja, Liszt Ferenc elé. A két férfi összeölekezett, majd élénk beszélgetés közepette felszálltak, és a báró intett a kocsisnak. A hintó meglődült, és egy szempillantás alatt eltűnt az ámuldozó Séner János szeme elől.

VI.

Séner János holttestét Baka Márton, az újvárosi templom sekrestyése találta meg augusztus 4-én reggel öt óraker, amikor kinyitotta a templomot. Séner az oltár és a padsorok közötti térségen hevert arca borulva, mintha imádkozás közben érte volna a halál. Körülötte, a kövön szétszóródva, kottalapok fehérlettek. Amikor a törvényszéki orvos megérkezett, és megfordította a tetemet, a jelenlevők meglepetten kiáltottak fel: a szerencsétlenül járt férfi arcán az átszellemült boldogság kifejezése rögződött meg — immár örekre. A boncolás megállapította, hogy Séner halálát szívszélhűdés okozta, melynek bekövetkeztét heveny tüdőgyulladás is siettetete, amely néhány napon belül ön-magában is a beteg halálához vezetett volna.

Hogyan tántorgott el a magas láz gyötörte férfi lakásától a távoli templomig, s hogyan jutott be a bezárt kapun, sohasem tudták kideríteni. Mint ahogy azt sem, miért vitte magával utolsó útjára azokat az elrongyolt kottalapokat: divatjamúlt nótaköltők profán szerzeményeit, melyekkel súlyosan megsértette az istentiszteletek céljára szolgáló hely szentségét.